

I. ARTYKUŁY

WITOLD MAISEL

DOROBEK NAUKOWY WYDZIAŁU PRAWA UAM W PIĘCDZIESIĘCIOLECIU 1919 - 1969

Okres lat pięćdziesięciu, zwłaszcza lat obfitujących w wydarzenia polityczne ogromnej doniosłości, a nadto lat nacechowanych niezwykle w dziejach ludzkości rozkwitem nauki, jest okresem uprawniającym, a nawet zobowiązującym do zastanowienia się nad uzyskanymi w tym czasie przez pracowników Wydziału wynikami działalności naukowej. Ze względu na ograniczoną ilość miejsca, opracowanie niniejsze nie może oczywiście dać pełnego obrazu uzyskanych rezultatów. Nie stanowi też czegoś w rodzaju bibliografii rozumowanej, nie wymienia nawet tytułów pozycji książkowych¹, nie mówiąc już o artykułach i glosach. Z konieczności ogranicza się tylko do przedstawienia problematyki naukowej podejmowanej w różnych działach prawoznawstwa przez pracowników Wydziału, pomijając osoby, które pod ich kierownictwem przygotowały rozprawy doktorskie i habilitacyjne². Ze względu na to, że liczni pracownicy nauki obejmowali swymi zainteresowaniami badawczymi nie tylko problematykę tego działu prawoznawstwa, z którym byli związani organizacyjnie, opracowano niniejszą relację nie według kryteriów organizacyjnych, zwłaszcza że ramy organizacyjne ulegały w ciągu tak długiego odcinka czasu wielokrotnym zmianom, lecz zastosowano podział rzeczowy — według działów nauki prawa, te zaś omówiono w kolejności: dyscypliny historycznoprawne, teoretycznoprawne, prawnopozytywne, ekonomiczne, prace z pogranicza różnych nauk, prace zbiorowe, czasopisma naukowe. Według kryterium organizacyjnego uporządkowane są dane bibliograficzne, stanowiące podstawę niniejszego opracowania, zawarte

¹ Odsyłając w tej mierze do obszerniejszego opracowania tegoż autora, które wejdzie w skład przygotowywanej przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk pracy zbiorowej *Nauka w Wielkopolsce, przeszłość i teraźniejszość*.

² Krąg osób objętych niniejszą relacją jest węższy niż w pracy wymienionej wyżej, która obejmuje wszystkich zajmujących się twórczością prawniczą z terenu Wielkopolski, niezależnie od ich stosunku do Wydziału Prawa UAM. Niniejsza rozprawa nie obejmuje też prac historyków, wkraczających często na teren badań prawnohistorycznych zwłaszcza w dziedzinie prawa ustrojowego.

w poszczególnych tomach *Kroniki Uniwersytetu Poznańskiego* i *Kroniki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza* oraz w *Bibliografii publikacji pracowników UAM za lata 1945-1964*, przygotowanej przez T. Klanowskiego, S. Kubiaka i M. Stempniewicz w 1965 r. Wskazać tu też należy na ogólnopolskie bibliografie prawnicze i prawnohistoryczne oraz na nekrologi zmarłych uczonych jako na uzupełniające źródło informacji. Dorobek Wydziału Prawa został nadto w całości scharakteryzowany w opracowanej pod redakcją A. Wrzoska księdze pamiątkowej pt. *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach istnienia (1919 ... 1922 - 23) za rektoratu Heliodora Świącickiego*³ oraz w artykułach J. Wąsickiego⁴, K. Kolańczyka⁵ i Z. Janowicza⁶.

I. DYSCYPLINY PRAWNOHISTORYCZNE

1. Historia państwa i prawa. Zaslugą Z. Wojciechowskiego jest stworzenie w Poznaniu silnego ośrodka badań historycznoprawnych, w skład którego wchodzi bądź przez długi czas wchodził: Z. Jedlicki, T. Silnicki, Z. Kaczmarczyk, K. Kolańczyk, J. Matuszewski, M. Szczaniecki, T. Tyc, S. Weymann oraz ich uczniowie: J. Wąsicki, B. Lesiński, W. Maisel, H. Olszewski, Z. Topolska-Mazurkova, J. Walachowicz, J. Wiślocki. Naukowcy ci opracowali dwie syntezy, wiele prac monograficznych i wydawnictw źródłowych, powołali do życia jedno czasopismo naukowe, dali podstawy pod naukę pomocniczą historii państwa i prawa, jaką jest archeologia prawnicza. Około 1950 r. historycy ci zaczęli przyswajać sobie i stosować metodologię marksistowską, a w 1967 r. nastąpiło zespolenie katedr prawnohistorycznych w Instytucie Historii Państwa i Prawa. Z. Wojciechowski opracował syntezę dziejów Polski średnio-wiecznej (1945), a Z. Kaczmarczyk (wraz z B. Leśnodorskim) syntezę nie tylko ustroju ale całej historii państwa i prawa Polski od połowy XV w. do 1795 r. (1957, 1966, 1968). Problematyka badawcza prac monograficznych historyków prawa objęła cały proces dziejowy — od początków państwa polskiego aż do czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, aczkolwiek ilość badań dotyczących poszczególnych okresów historii państwa i prawa polskiego nie jest jednakowa. Najsłabiej pod tym względem przedstawia się okres dwudziestolecia międzywojennego. Nierównomierne też rozkładają się badania pod względem rzeczowym — najmniej opracowań dotyczy prawa sądowego; przeważają zdecydowanie badania

³ Wydział Prawa, s. 141 - 177.

⁴ Wydział Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (Państwo i Prawo 1951, t. VI, s. 983-986).

⁵ Wydział Prawa. Uniwersytet Poznański (Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1959, t. XXI, z. 2, s. 1-32).

⁶ 40 lat Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (Prawo i Życie, 1959, nr 12, s. 7).

nad prawem ustrojowym. Zainteresowanie prawem sądowym, zaniedbywanym dawniej prawem miejskim oraz historią państwa i prawa czasów najnowszych wystąpiło w większym stopniu dopiero po ostatniej wojnie.

Badania nad pierwotnym ustrojem Polski przedpiastowskiej (1927, 1928, 1933), początkami państwa polskiego (1936, 1939, 1955), ustrojem politycznym średniowiecznego Śląska (1932) zainicjował Z. Wojciechowski. Stosunek Polski do cesarstwa i do papieżstwa badał oprócz tegoż autora (1955) przede wszystkim Z. Jedlicki (1933, 1939, 1952). O polskiej granicy zachodniej pisali Z. Wojciechowski (1947, 1949) i Z. Kaczmarczyk (1947, 1960). Zagadnienie immunitetów zbadane zostało przez Z. Wojciechowskiego (1930, 1931), Z. Kaczmarczyka (1936), J. Matuszewskiego (1936, 1956) i J. Walachowicza (1957, 1963). Prawem rycerskim i feudalizmem zajmował się Z. Wojciechowski (1928, 1933, 1936 - 37), nadaniami na rzecz rycerstwa M. Szczaniecki (1938), a niższym rycerstwem J. Matuszewski (1957). Dwie wielkie monografie państwa polskiego z okresu monarchii Kazimierza Wielkiego opracował Z. Kaczmarczyk (1939, 1947 i 1964). Problematyka kolonizacji miast i wsi na prawie niemieckim była przedmiotem badań Z. Kaczmarczyka (1945 i 1951), M. Szczanieckiego (1951) i T. Tyca (1924). Nad genezą i ustrojem miast pracowali Z. Wojciechowski (1927), W. Maisel (1961), Z. Topolska-Mazurkova (Kulejewska-Topolska) (1964, 1969), E. Rozenkranz (1962, 1968). Organizacja i prawo cechowe Poznania i Wschowy doczekały się monograficznych opracowań przez T. Erecińskiego (1934), G. Rolbieckiego (1951) i J. Wisłockiego (1963). Organizacją sądownictwa prawa polskiego w dobie przedimmunitetowej zajął się Z. Wojciechowski (1930), a miejskiego W. Maisel (1956 i 1961). O sądzie referendarskim pisał J. Matuszewski (1954). Organizacja wojska za Kazimierza Wielkiego została zbadana przez Z. Kaczmarczyka i S. Weymana (1958), a problem prywatnych wojsk magnackich przez K. Dembskiego (1956). Problematykę ustrojową okresu demokracji szlacheckiej i oligarchii magnackiej opracowywali Z. Wojciechowski (1946), Z. Kaczmarczyk (1954, 1955), H. Olszewski (monografia sejmu 1966).

Okresu reform dotyczy monografia praw kardynalnych, opracowana przez Z. Radwańskiego (1952). Działalność wielkopolskich komisji dobrego porządku podsumował J. Deresiewicz (1966). Ostatnie lata Rzeczypospolitej szlacheckiej i pierwsze lata panowania pruskiego przedstawił w sześciu monografiach J. Wąsicki (1952, 1957, 1960). Ustrój polityczny ziem polskich pod wszystkimi trzema zaborami opracował B. Winiarski (1921, 1923). J. Zdzitowiecki jest autorem biografii księcia Druckiego-Lubeckiego (1948). Ustrój władz miejskich Poznania już po II wojnie światowej zbadła E. Podbierowa (1967).

W zakresie prawa sądowego cywilnego, karnego i procesowego mamy do zanotowania prace dotyczące stanu ustawodawstwa, kodyfikacji i zmian wprowadzonych przez zaborców, napisane przez A. Ohanowicza, J. Wą-

sickiego, W. Daszkiewicza i Z. Radwańskiego (1952, 1954, 1956, 1958). Ten ostatni dał też syntetyczny zarys prawa cywilnego i procesu cywilnego okresu międzywojennego (1968). Prawo spadkowe było przedmiotem badań K. Kolańczyka (1939/1940 i 1950), a stanowisko prawne kobiety i kupno renty B. Lesińskiego (1956, 1966). W. Maisel opracował miejskie prawo karne na przykładzie Poznania (1963).

Zarówno polskiej jak i powszechnej historii państwa i prawa polskiego dotyczą wymienione wyżej prace B. Lesińskiego, praca E. Rozenkranza o recepcji prawa lubeckiego w miastach nadbałtyckich (1967), wreszcie prace M. Szczanieckiego (1955, 1956) i J. Wałachowicza (1957, 1963) o państwie zachodniopomorskim. To samo trzeba powiedzieć o syntezy hitlerowskiego prawa okupacyjnego w Polsce, przygotowanej przez K. M. Pospieszalskiego (1952 i 1958).

Wyłącznie z terenu powszechnej historii państwa i prawa pochodzi praca T. Tycy o immunitacie opactwa w Wizemburgu (1927), M. Jedlickiego o podnoszeniu na tarczy u Germanów (1928), M. Szczanieckiego o nadawaniu renty w lenno we Francji (1946), J. Matuszewskiego o prawie rugijskim (1947). Najnowszymi dziejami zajmowali się J. Wąsicki pisząc o prowincji Grenzmark-Westpreussen (1967), K. Kolańczyk o szkolnictwie akademickim w NRF (1963).

Historycy państwa i prawa wypowiadali się też na polu nauk pomocniczych historii i historii prawa. W. Maisel dokonał przeszczepienia na grunt polski archeologii prawniczej i opracował jej systematykę (1967). J. Matuszewski pracował nad terminologią prawnohistoryczną. J. Wisłocki zainteresował się cechowymi tłokami pieczętnymi, jako źródłami informacji o dawnej kulturze materialnej (1956). Będące wynikiem badań terenowych dwie książki z dziedziny etnografii prawniczej (chłopskie zwyczaje spadkowe) przygotował J. Górski (1928, 1930). O reliktach sądów bożych na Pomorzu pisał J. Bossowski (1937).

Historycy prawa nie ograniczali się do opracowywania monografii, lecz zajmowali się także akcją publikowania i tłumaczenia na język polski źródeł prawno-historycznych. Dzięki temu udostępnione zostały nauce w ogóle, a nauce polskiej w szczególności takie źródła, jak *Kronika Thielmara* (wydawca: M. Z. Jedlicki, 1953), *Najstarszy zwód prawa polskiego* (księga elbląska) i prawo Prusów — *Iura Prutenorum* (wyd. J. Matuszewski, 1959 i 1963), *Statuty Kazimierza Wielkiego* w opracowaniu O. Balzera (Z. Kaczmarczyk, M. Szczaniecki, S. Weymann, 1947), X tom *Volumina Legum* (Z. Kaczmarczyk, J. Matuszewski, M. Szczaniecki, J. Wąsicki — 1952). Źródła prawa miejskiego publikował W. Maisel. Są to: *Ortyłe sądów wyższych miast wielkopolskich z XV i XVI wieku* (1959), *Prawo magdeburskie miasta Pleszewa* (1963), *Poznański kodeks prawa magdeburskiego i miśnieńskiego* (1964), *Wilkierze Poznańskie* trzy tomy (1966, 1968, 1969). J. Wąsicki wydał pruskie *Opisy miast polskich z lat*

1793-1794 — dwa tomy (1962). Siedmiotomową serię wydawnictw dotyczących okresu okupacji hitlerowskiej *Documenta occupationis Theutonicae* opracował K. M. Pospieszalski (1945 - 1959).

2. Historia doktryn politycznych i prawnych. Zarówno przed, jak i po drugiej wojnie światowej zajmował się A. Peretiatkiewicz doktryną J. J. Rousseau (1920, 1921, 1949). Opracował on też historię doktryn politycznych i prawnych XIX i XX w. — (1923). Przetłumaczył ponadto *umowę społeczną* J. J. Rousseau (1920, 1948). M. Szczaniecki wydał dzieło Monteskiusza *O duchu praw* (1957), a C. Znamierowski przetłumaczył i wydał *hewiatana* T. Hobbesa (1954). Doktryny prawnoustrojowe czasów saskich (1961) oraz problematykę sejmu polskiego okresu oligarchii magnackiej opracował H. Olszewski (1966). Przygotował on też podręcznik obejmujący doktryny epoki feudalizmu i kapitalizmu (1961, 1964, 1967).

3. Prawo rzymskie. Z. Lisowski uzupełnił *Pandekty* F. Zolla opracowując dział prawa spadkowego (1920) i przygotował studium dotyczące śladów prawa rzymskiego w korekturze pruskiej (1954). K. Kolańczyk zajął się problematyką społecznego uwarunkowania prawodawstwa rzymskiego, poprzez zbadanie sprawy pochodzenia i stanowiska społecznego prawników rzymskich (1955). Problematykę szczegółową prawa rzymskiego podjęli W. Rozwadowski w pracach o ocenie zeznań świadków (1961, 1964) i o przeniesieniu wierzytelności (1964) i S. Kuleczka, o stanowisku prawnym dzieci pozamażeńskich (1966). R. Knapowski badał prawo finansowe Rzymu (1961 i 1967).

4. Prawo kościelne. Szereg prac o organizacji kościoła w dawnej Polsce (1926 - 1962), z których najważniejsza dotyczy dziejów kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w. napisał T. Silnicki (1939, 1953). On też przedstawił problem stosunku soborów powszechnych do Polski (1962). Sprawą utworzenia arcybiskupstwa w Gnieźnie zajmował się M. Z. Jedlicki (1933), a biskupstwa lubeckiego — J. Matuszewski (1949).

II. TEORIA PAŃSTWA-I PRAWA

Autorem pracy o teorii państwa i prawa H. Kelsena (1936) oraz licznych wydań *Wstępu do nauk prawnych* (1922 - 1949) jest A. Peretiatkiewicz, tłumacz dzieła S. Jellinka *Ogólna nauka o państwie* (1921). C. Znamierowski napisał dziesięć książek (1921 - 1967), w których zastosował własną teorię państwa i prawa o budowie aprioryczno-dedukcyjnej, wychodząc z własnych konstrukcji podstawowych i tworząc własny precy-

zyjny język (1921 - 1967). Przetłumaczył on ponadto szereg klasycznych dzieł z zakresu teorii i filozofii prawa, głównie z języka angielskiego.

Po objęciu kierownictwa Katedry przez A. Łopatkę, podjęte i wykonane zostały prace nad systemem organizacji i funkcjonowania społeczeństwa socjalistycznego, rolą partii komunistycznej, związków zawodowych, rozwoju państwa socjalistycznego i demokracji w Polsce (A. Łopatka, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1967, 1968), stowarzyszeń (J. Romul, 1969), związków wyznaniowych (T. Langer, 1967), organizacji młodzieżowych (J. Nemoudry, 1967) oraz *Organizacja państwa socjalistycznego w Polsce* (praca zbiorowa pod red. A. Łopatki — 1965, 1966, 1968, 1969). Opracowano też zagadnienie zasad współżycia społecznego (A. Łopatka i Z. Ziemiński, 1957). A. Michalska zbadała zagadnienie prawa i norm technicznych w państwie socjalistycznym (1968). A. Łopatka opracował podręcznik *Wstęp do prawoznawstwa* (1968, 1969), a wraz z S. Wąsowiczem, O. Wojtkowiakiem i Z. Ziemińskim przygotował kompendium teorii państwa i prawa dla studentów (6 wydań: 1955-1968).

Badania nad ogólnymi zagadnieniami metodologii nauk prawnych, nad analizą podstawowych pojęć prawoznawstwa i wnioskowań prawnych, nad kodowaniem norm prawnych w postaci przepisów prawnych prowadził Z. Ziemiński. Spośród jego prac wymienić trzeba *Normy moralne a normy prawne* (1963), „*Logiczne podstawy prawoznawstwa*” (1966), a *Logika praktyczna* miała już 7 wydań (1956 - 1969). Z. Ziemiński jest też autorem skryptu *Teoria państwa i prawa* (1969). L. Nowak zajął się metodologiczną charakterystyką prawoznawstwa (1968), a wraz z J. Kmitą — zagadnieniem teoretycznych podstaw humanistyki (1968). S. Wąsowicz opracował problem *Konsekwencji monistycznego pojmowania prawa* (1959).

III. NAUKI POLITYCZNE

Uprawiane w ramach utworzonego z dniem 1 V 1967 r. Instytutu Nauk Politycznych nauki polityczne mają charakter integracyjny, wychodząc bowiem od problematyki prawnej sięgają do aparatu pojęciowego, metod i wyników badań także innych nauk społecznych. Instytut wydał zainicjowaną i wykonaną pod redakcją A. Łopatki pracę zbiorową pt. *Podstawowe prawa, wolności i obowiązki obywatelskie w PRL* (1968, 1969) oraz przygotowany także pod redakcją A. Łopatki pięcioczęściowy skrypt *Podstawy nauk politycznych* (1965 - 1967). Zespół złożony z W. Piotrowskiego, M. Stańskiego i M. Szczepianiaka opracował wykłady podstaw nauk politycznych. Ukazały się też monografie o oddziaływaniu politycznym na żołnierzy USA (C. Mojsiewicz, 1967) i o sytuacji politycznej na wsi wielkopolskiej w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej (A. Dobieszewski, 1968).

IV. DYSCYPLINY PRAWNO-POZYTYWNE

1. Prawo międzynarodowe publiczne. W okresie międzywojennym dyscyplinę tę uprawiał B. Winiarski, zajmując się problematyką bezpieczeństwa, arbitrażu i rozbrojenia (1928), obrony koniecznej w prawie międzynarodowym (1938), a przede wszystkim i to wielokrotnie — problematyką międzynarodowego prawa rzeczno (1922, 1931, 1934), którego zasady przedstawił w pracy *Principes généraux du droit fluvial international* (1934). Jako członek odpowiedniej Komisji Ligi Narodów brał udział w pracach nad przygotowaniem kodyfikacji tego prawa (1929). Również jego uczeń, M. Konstantinow pracował nad tą samą problematyką pisząc o Dunaju ze stanowiska prawa międzynarodowego (1936). Wobec tego, że po II wojnie światowej, w latach 1946 - 1966 pełnił B. Winiarski funkcję sędziego (a w latach 1961 - 1964 prezesa) Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze, w Katedrze badania prowadził A. Klafkowski i jego uczniowie, zajmując się problematyką prawną okupacji w Polsce (A. Klafkowski, 1946, K. Skubiszewski, 1960), sprawami umów międzynarodowych związanych z zakończeniem i prawnym uregulowaniem skutków II wojny światowej (M. Klafkowski, 1953, 1960, 1965, 1966; K. Skubiszewski, 1953). Zmiany terytorialne i kwestia naszej granicy zachodniej były przedmiotem prac A. Klafkowskiego (1947, 1957, 1959) K. Skubiszewskiego (1969) oraz B. Wiewióry (1957, 1958, 1961). K. Skubiszewski zajmował się szczególnie problematyką organizacji międzynarodowych oraz ich funkcjami prawodawczymi (1962, 1965, 1968). Ogólne zasady prawa jako jedno ze źródeł prawa międzynarodowego przedstawił A. Peretiatkowicz (1956), B. Winiarski przetłumaczył na język polski dzieło E. de Vattel *Prawo Narodów* (1958). A. Klafkowski opracował podręcznik prawa międzynarodowego publicznego (1964).

Problematykę międzynarodowego prawa karnego, a w szczególności zasady norymberskie, przedstawił w przetłumaczonej na 5 języków pracy (1966) A. Klafkowski. Procesy norymberskie oraz prawo norymberskie opisał w szeregu książek (1956, 1960, 1961, 1962, 1967) T. Cyprian (wraz z J. Sawickim), który z ramienia Polski uczestniczył w tym procesie. A. Klafkowski zajmował się też kwestią ścigania zbrodniarzy hitlerowskich (1968) oraz obozów koncentracyjnych (1968) z punktu widzenia postanowień prawa międzynarodowego.

2. Prawo państwowe. Opisy ustroju Polski okresu międzywojennego i kilku najważniejszych państw ówczesnych dał A. Peretiatkowicz (1916 - 1948, dziewięć wydań). Po wojnie przedstawił L. Janicki ustrój NRD (1964). Prawo państwowe europejskich państw socjalistycznych stanowi przedmiot badań F. Siemieńskiego (1969). Trzyczęściowy skrypt polskiego prawa państwowego opracował R. Klimowiecki (1953 - 1956), a D. Wojtkowiak jest autorem skryptu omawiającego państwo w świetle programu KPZR.

3. Prawo administracyjne. W okresie międzywojennym, ze względu na szczupłą kadrę administratystów, front badań nie był w tej dziedzinie prawa szeroki. Obejmował on organizację i działalność sądownictwa administracyjnego (S. Kasznica — 1922, T. Nowicki — 1937), problematykę samorządową i zakładów publicznych (J. Hubert — 1925, 1928) oraz ustawę o reformie rolnej (A. Ohanowicz — 1926). S. Kasznica opracował ponadto projekt reorganizacji administracji publicznej (1929), a wraz ze S. Starzyńskim projekt ustawy o wewnętrznym ustroju Śląska. W czasie okupacji napisał i opublikował konspiracyjnie podręcznik polskiego prawa administracyjnego (1943). Oprócz tego podręcznika opracowano po wojnie dalsze pomoce dla celów dydaktycznych (A. Peretiatkowicz — 1946, M. Zimmermann — 1949, 1950, Z. Janowicz — 1959, Z. Leoński — 1958, 1959, 1989). Zaborcze prawo administracyjne obowiązujące jeszcze przez szereg lat po odzyskaniu niepodległości opracował M. Zimmermann (1963). Część I *Nauki administracji* opracował (1969) Z. Leoński. Badaniami objęte zostały źródła prawa administracyjnego, formy działania i całość procesu administracyjnego, swobodne uznanie, administracyjne akty prawne rad narodowych (M. Zimmermann — 1952, 1956, 1958, 1959), akt administracyjny w świetle konstytucji PRL (M. Zimmermann, Z. Janowicz, W. Pawlak — 1954). Nie opublikowana pozostała książka M. Zimmermanna *Centralizm demokratyczny w systemie rad narodowych* (1956). Organizacja, kompetencje i funkcjonowanie terenowych organów administracyjnych na tle zasad centralizmu demokratycznego i gospodarki były przedmiotem licznych studiów i monografii Z. Leońskiego (1958, 1960, 1961, 1962, 1965, 1966, 1969). M. Zimmermann podjął też badania nad postępowaniem administracyjnym i karno-administracyjnym (1952, 1967), w których udział wzięli także jego uczniowie — W. Dąbrowski (1967, 1967), Z. Leoński (1957, 1968). Zagadnieniem kontroli sprawowanej nad radami narodowymi przez NIK zajął się Z. Leoński (1961), a kontrolą prokuratorską nad radami W. Dąbrowski (1963). Problematyka gospodarki komunalnej i mieszkaniowej oraz zakładów administracyjnych była przedmiotem badań E. Ochendowskiego (1963, 1965, 1967, 1969). T. Rabska wzięła na warsztat zagadnienia prawnoadministracyjne stosunków gospodarczych i przedsiębiorstw państwowych (1966, 1967) oraz zagadnienie zarządzania przedsiębiorstwami państwowymi, a w szczególności samorządu robotniczego (1962, 1963). Prawem rolnym (1946, 1959, 1966) interesował się w ramach swej specjalności badawczej W. Pawlak. Tenże autor opracował też podstawowe systemy prawa górniczego (1963). Prawo wodne opracowali M. Zimmermann (1957) i Z. Janowicz (1957, 1959). M. Zimmermann (1953) oraz K. M. Pospieszalski (1952) pisali też o prawie zdrowia. Problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej w PRL zbadał Z. Leoński (1959). Ustrój administracyjny ziem polskich wcielonych do Rzeszy Niemieckiej w czasie okupacji hitlerowskiej (1951) oraz tendencje rozwojowe ustroju administracyjnego NRF przedstawił Z. Janowicz

(1969). Udział w pracach komisji kodyfikacyjnych brali przed wojną S. Kasznica, a po wojnie M. Zimmermann i W. Dąbrowski.

Tendencje integracyjne spowodowały A. Peretiatkowicza do zorganizowania przed wojną w Poznaniu Polskiego Instytutu Prawa Publicznego, łączącego naukowców zajmujących się prawem państwowym (konstytucyjnym), administracyjnym i międzynarodowym. Na odbytych w latach 1936 i 1938 zjazdach, dyskutowano głównie zagadnienia metodologiczne i dydaktyki.

4. **Prawo pracy.** Problematyką prawa pracy pracowników umysłowych zajmował się przed wojną tylko J. Hubert (1924, 1930, 1935). Po wojnie pionierskie badania nad spółdzielczym prawem pracy podjął W. Jaśkiewicz, opracowując trzy monografie z tej dziedziny (1955, 1956, 1968). Podobnie pionierski charakter mają badania tegoż autora dotyczące sytuacji prawnej pracowników państwowych, przeprowadzone na tle porównawczym, zwłaszcza w zestawieniu z sytuacją tychże pracowników w ZSRR (1961, 1966). W. Jaśkiewicz zajmował się też zagadnieniem pozaumownych stosunków pracy i różnicami zachodzącymi między stosunkiem służbowym a stosunkiem pracy (1960) oraz stosunkiem służbowym w administracji (1969). Opracował także raporty krajowe na kongresy pracy w Lyonie (1963) i Sztokholmie (1966). Kwestia sporów, jakie wynikają ze stosunku pracy (1965) oraz ubezpieczenia społeczne, zwłaszcza prawo rentowe (1969) były przedmiotem badań C. Jackowiaka. Cztery monografie dotyczące problematyki ochrony trwałości stosunku pracy (1957, 1959, 1965, 1966) przygotował W. Piotrowski. Ponadto cały ten zespół łącznie, a także poszczególni autorzy z osobna opracowali szereg skryptów bądź uczelnianych (1953, 1954, 1955, 1959, 1963, 1964, 1967) bądź ogólnopolskich (1969).

5. **Prawo finansowe.** Już w 1920 r. opublikował E. Taylor dwutomowe dzieło „*Polskie prawo skarbowe*”, a w 1929 r. pracę o polityce skarbowej i systemie podatkowym w Polsce. J. Zdzitowiecki rozpatrywał pojęcie podatku dochodowego (1939), a po wojnie zajmował się zasadami budżetu PRL (1953-1963). Spośród jego uczniów A. Komar opracował strukturę budżetu PRL (1966), a W. Łączkowski sprawę autoryzacji budżetu (1968). A. Komar zajął się potem badaniem budżetów miejskich na przykładzie Poznania (1962, 1969) na szerokim tle porównawczym (1969). Budżety gromadzkich rad narodowych (1961 i 1965) oraz prawny charakter uchwał finansowych rad narodowych były przedmiotem badań W. Łączkowskiego.

6. **Prawo cywilne.** Przez szereg lat po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. obowiązywały w Polsce nadal zaborcze systemy prawne. Przystojeniem polskiej nauce i praktyce systemu obowiązującego w byłym

zaborze pruskim zajęli się A. Ohanowicz (1922, 1923, 1924), A. Peretiatkowicz (1925) i, w najszerszym stopniu, Z. Lisowski (1930). Problematykę szczegółową na tle ustawodawstwa polskich ziem zachodnich uprawiali R. Paczkowski — renta pieniężna (1936), prawo zabudowy — tenże autor (1930, 1932) i Cz. Znamierowski (1933), prawo zobowiązań J. Górski (1932 i 1938). W związku z przygotowywanymi projektami kodyfikacyjnymi wypowiadali się na temat prawa małżeńskiego Z. Lisowski (1934) i B. Stelmachowski (1939), a w sprawie zasady wolności umów A. Ohanowicz (1926). Po uchwaleniu w 1933 r. kodeksu zobowiązań, o przyjęciu długu pisał Z. Nowakowski (1937), o przygotowaniu umowy J. Górski (1938). Polskie prawo spółdzielcze (1928) i prawo akcyjne (1929 i 1930) opracował J. Sułkowski, który też z ramienia Polski brał udział w przygotowaniu konwencji genewskich z lat 1930 i 1931, dotyczących prawa handlowego i czekowego. J. Sułkowski był też członkiem Komisji Kodyfikacyjnej opracowującej projekt kodeksu handlowego, uchwalonego w 1934 r. oraz projekt nie uchwalonego przed wojną prawa morskiego i rzecznoego. Ten sam autor zajmował się także prawem prywatnym międzynarodowym i to w pracach dotyczących kwestii zmiany walorów, które opublikował głównie w języku francuskim (1928 - 1930) i w pracy o szerszym charakterze, zatytułowanej *Conception du droit international privé d' après la doctrine et la pratique en Pologne* (Paryż 1933). Problematykę związaną ze stosowaniem ustawodawstwa radzieckiego poza granicami ZSRR rozpatrywał L. Taylor (1938).

Po II wojnie światowej nastąpiło rozszerzenie frontu badań na wszystkie niemal działy prawa cywilnego, z wyjątkiem prawa rodzinnego i spadkowego. Problematyką części ogólnej zajęli się A. Ohanowicz — zbieg norm (1963) i J. Fabian — pełnomocnictwo (1963). Podręcznik prawa rzeczowego opracował Z. K. Nowakowski (1969). Szereg prac o własności, zwłaszcza o własności lokali mieszkalnych — problem niezwykle aktualny w okresie powojennym — dali Z. K. Nowakowski (1948, 1958, 1961), Z. Radwański (1968), A. Wąsiewicz — współwłasność ułamkowa (1965), B. Błażejczak — hipoteka (1968). Posiadaniem zajął się A. Stelmachowski (1958). Problematykę cywilistyczną prawa wodnego opracował — Z. K. Nowakowski (1957).

Liczne monografie powstały w dziedzinie prawa zobowiązań. Zarzy tego prawa dał J. Górski (1946, 1948), część ogólną opracował A. Ohanowicz (1954, 1955, 1958), a część szczegółową — obaj wymienieni autorzy wspólnie (1956, 1959, 1964, 1966). Poszczególne zagadnienia części ogólnej prawa zobowiązań stały się przedmiotem monografii A. Ohanowicza — niesłuszne wzbogacenie (1956), Z. K. Nowakowskiego — odpowiedzialność za cudze czyny (1948) i odpowiedzialność za szkodę (1950), Z. Radwańskiego — zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową (1956). W. Ludwiczaka — odpowiedzialność za prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (1960). Części szczegółowej prawa zobowiązań dotyczą prace

Z. K. Nowakowskiego o umowie sprzedaży w obrocie krajowym (1955) i zagranicznym (1964) oraz o rękojmi (1967), W. Ludwiczaka o umowie zlecenia (1955), i Z. Radwańskiego o najmie mieszkań (1961).

Zarys prawa obrotu uspołecznionego dał Z. K. Nowakowski (wraz z S. Buczkowskim — 1965, 1967, 1968). Prawną organizacją przedsiębiorstw i rolą umów zajął się J. Górski (1950, 1952, 1963). Monografia umowy dostawy wyszła spod pióra Z. K. Nowakowskiego (1960), prawo wynalazcze wziął na warsztat S. Sołtysiński (1967), a zasady współpracy i wzajemnej pomocy w stosunkach obrotu uspołecznionego — J. Trojanek (1968). Skrypty obejmujące prawo handlowe (1946) oraz prawo wekslowe i czekowe (1946), a także kodeks handlowy wraz z przepisami związkowymi (1948) przygotował J. Górski. Skrypt zawierający pełny system prawa spółdzielczego opracował W. Siedlecki (1951, 1953). Prawo handlowe morskie było domeną badań J. Górskiego, który przygotował rozprawy dotyczące zwyczajów, pojęcia armatora, przeładunku morskiego, ubezpieczeń morskich i reasekuracji (1950 - 1964) oraz monografię konosamentu (1955). J. Fabian badał normy kolizyjne (1957).

Całość prawa ubezpieczeniowego (1950) oraz zarys ubezpieczeń państwowych (1954) przedstawił Z. K. Nowakowski. Prawo ubezpieczeń państwowych opracował w 1953 r. J. Górski a odpowiedzialność cywilną za wypadki samochodowe na tle obowiązkowego ubezpieczenia przedstawił A. Wąsowicz (1969). J. Górski zestawiał i zaopatrzył wstępem tekst prawa familijnego (1948).

Prawo międzynarodowe prywatne doczekało się opracowania przez W. Ludwiczaka podręcznika (1953), którego ostatnie, piąte wydanie (1967) uwzględnia postanowienia ustawy z 1965 r. Tenże autor zbadał także niektóre zagadnienia części ogólnej tego działu prawa (1958, 1968). W tej dziedzinie działał także J. Fabian (1957, 1961, 1963). Umową sprzedaży w obrocie zagranicznym oraz problemem europejskich warunków handlu zajmował się Z. K. Nowakowski (1961, 1964).

Ponadto wszyscy niemal wymienieni autorzy uprawiali także małe formy twórczości naukowej, jakimi są glosy, niektórzy brali udział w pracach kodyfikacyjnych. Na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości i Biura Prac Ustawodawczych przy Radzie Ministrów, J. Górski opracował w 1951 r. projekt kodeksu morskiego. Z. K. Nowakowski działał w latach 1957 - 1961 jako biegły w Komisji Budownictwa i Gospodarki Komunalnej Sejmu PRL i współpracował nad projektem ustawy o kodeksie cywilnym.

7. Postępowanie cywilne. Również procesualiści poznańscy musieli rozpocząć swoją działalność naukową od przyswojenia polskiej nauce i praktyce procedury zaborskiej. Uczynił to zwłaszcza B. Stelmachowski (1923, 1925, 1927 i 1932). W mniejszym stopniu potrzebom tym odpowiadał V tom *Encyklopedii prawa obowiązującego w Polsce*, reda-

gowanej przez A. Peretiatkowicza. Inny nurt stanowiły prace członka Komisji Kodyfikacyjnej B. Stelmachowskiego, związane z przygotowaniem do oprac. polskiego kodeksu postępowania cywilnego (1928, 1935).

Po II wojnie światowej trzeba było przede wszystkim zaspokoić potrzeby dydaktyki uniwersyteckiej. W związku z tym napisane zostały skrypty J. Kręglewskiego (1946), J. Górskiego (1947), W. Siedleckiego (1951, 1952) i J. Bobkowskiego (1958) oraz podręczniki W. Siedleckiego (1954, 1956, 1957, 1958). Odpowiedzią na zapotrzebowanie praktyki były wzory pism procesowych opracowane wraz z komentarzem przez W. Siedleckiego, E. Wengera i J. Policzkiwicza (1956, 1959, 1960, 1967).

Problematykę zasad procesowych opracowywali E. Wengerek (zasada równości stron — 1955, zasada kolegialności — 1959, zasada koncentracji materiału procesowego — 1958) i W. Siedlecki (zasady kontradiktoryjna i śledcza — 1953, zasada swobodnej oceny dowodów — 1956). Pełnomocnictwo procesowe zostało zbadane przez J. Sobkowskiego (1967).

Zagadnienia związane z obsługą prawną jednostek gospodarki społecznej i organów państwowych (1963, 1965, 1967), zagadnienia związane z ochroną prawną mienia tych jednostek w procesie cywilnym i karnym (1963) opracował E. Wengerek, a stanowisko ich jako strony procesowej — J. J. Sobkowski (1960). Szereg prac poświęconych zostało wyrokowi, egzekucji i środkom prawnym. O zasadach wyrokowania pisał W. Siedlecki (1957), a o wyrokach zaocznych E. Wengerek (1952, 1964). Ten ostatni jest też autorem monograficznego opracowania postępowania zaocznego (1966), podręcznika (1961) i skryptu (1967) postępowania egzekucyjnego oraz monografii dotyczącej przeciwegzekucyjnego powództwa dłużnika (1967). Autorami pracy o postępowaniu niespornym (1962) są W. Siedlecki, E. Wengerek i J. Policzkiwicz. Podstawami rewizji cywilnej zajął się W. Siedlecki (1959). A. Ohanowicz zebrał i objaśnił przepisy o umarzaniu utraconych dokumentów i rejestracji papierów wartościowych (1947). W. Siedlecki i E. Wengerek brali udział w pracach Komisji Kodyfikacyjnej opracowującej projekt nowego kodeksu postępowania cywilnego.

8. Arbitraż gospodarczy. Dla tej nowej gałęzi postępowania cywilnego opracowali kilka skryptów i podręczników W. Kufel i M. Tyczka (1953, 1957, 1958, 1963). Ci sami autorzy zajęli się też problematyką szczegółową. M. Tyczka jest autorem monograficznych opracowań sporów przedumownych (1964) i orzeczeń arbitrażowych (1965), a W. Kufel pracy o podstawach odwołań arbitrażowych (1962).

9. Prawo karne. System zaborczego prawa i procesu karnego opracował w latach 1923 i 1925 J. J. Bossowski i on też zastanawiał się nad przyszłością tego działu prawa w odrodzonej Polsce (1924). Po II wojnie światowej problematykę teoretyczną prawa karnego podjął L. Tysz-

kiewicz w pracy o doktrynie obrony społecznej (1968). Szereg prac monograficznych dotyczy problematyki części ogólnej prawa karnego. O odpowiedzialności lekarzy pisał J. Radzicki (1967). K. Daszkiewiczowa zajęła się przestępstwami z premedytacją (1968) oraz zagadnienie groźby (1958), a L. Tyszkiewicz współudziałem przestępnym (1964). Mniejsze rozprawy o karach przygotowali T. Cyprian (za przestępstwa drogowe), K. Daszkiewiczowa (złagodzenie i obostrzenie kary), A. Ratajczak (realny zbieg przestępstw i kara łączna), A. Tobis jest autorem monografii o podstawach faktycznych orzeczeń o warunkowym zwolnieniu (1968). T. Cyprian wraz z M. Siewierskim i osobno z J. Sawickim opublikował materiały źródłowe z procesów (przemówienia oskarżycielskie — 1962, wyroki — 1962) przeciwko zbrodniarzom wojennym, które toczyły się po wojnie przed Najwyższym Trybunałem Narodowym w Warszawie.

T. Cyprian poświęcił też wiele uwagi przestępstwom drogowym (1961 - 1964), chuligaństwu wśród młodzieży (1956) oraz zagadnieniu ochrony gospodarki narodowej (1952 - 1964). W sprawie przestępstw przeciwko dobrom indywidualnym głos zabierali: T. Cyprian (ochrona mienia), K. Daszkiewiczowa (zabójstwo, zniesławienie, przestępstwa przeciwko wolności i godności człowieka). Zagadnienie alkoholizmu w świetle prawa karnego znalazło gruntowne naświetlenie w trzech monografiach A. Ratajczaka (1964, 1967, 1969). Pracownicy Katedry Prawa Karnego przygotowali też zbiorowo, pod kierownictwem T. Cypriana i K. Daszkiewiczowej (1961, 1962), oraz przez A. Ratajczaka (1964) indywidualnie, skrypty dla studentów. T. Cyprian był członkiem Komisji Kodyfikacyjnej w zakresie kodeksu karnego.

10. Kryminologia i kryminalistyka. Jeszcze w okresie międzywojennym powstały dwie monografie T. Kuczmy — o przestępstwach zbiorowych (1932) i o genetycznym ujęciu przestępstwa (1939). Ta druga praca stanowi szczytowe osiągnięcie polskiej kryminologii okresu przedwojennego. Po wojnie przygotował J. J. Bossowski pierwszą polską pracę z dziedziny propedeutyki kryminologicznej (1945). Monografia A. Ratajczaka o przestępstwie znęcania się pod wpływem alkoholu nad otoczeniem (1964) stanowi studium nie tylko z dziedziny prawa karnego, ale także kryminologii. J. J. Bossowski położył podwaliny pod rozwój silnego ośrodka kryminalistyki, który powstał w Poznaniu dzięki wysiłkom jego ucznia A. Szwarcza, autora pracy o fałszerstwie dokumentów (1955) i o ekspertyzie zapisu magnetofonowego (1964). Problematyką sfałszowanych dokumentów zajmował się też M. Owoc (1968), J. Radzicki natomiast opracował monograficznie wypadki postrzałowe (1957) i ślady krwi (1960).

11. Prawo postępowania karnego. Obowiązujący jeszcze po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. na naszych ziemiach system zaborczego prawa procesowego opracował J. J. Bossowski (1923 i 1925). Za-

stanowił się on też nad udziałem czynnika ludowego w procesie karnym (1921) i przedstawił ewolucję postępowania dowodowego (1924), a nadto wydał materiały z odbytego w Niemczech międzywojennych procesu przeciwko Polakowi J. Jakubowskiemu (1933).

Po II wojnie światowej J. Haber kilkakrotnie powracał w latach 1954 - 1957 do problematyki rewizji nadzwyczajnej, wznowienia postępowania karnego, instytucji zażalenia, wieloinstancyjności, a w 1960 r. opracował zagadnienie istoty prawomocności w procesie karnym. W. Daszkiewicz zajmował się obowiązkami obrońcy, prawem oskarżonego do obrony i dał monografię oskarżyciela w procesie karnym (1960), a T. Nowak monografię dowodu z opinii biegłego (1966). Monografia wyroku zaocznego wyszła spod pióra S. Stachowiaka (1968), a zakaz *reformationis in peius* opracował K. Marszał (1968). Postępowanie adhezyjne (1961) oraz ingerencja prokuratora w sprawach prywatno-skargowych (1956) stanowiły domenę badań W. Daszkiewicza. Postępowanie w sprawach o warunkowe zwolnienie skazanych na karę pozbawienia wolności zbadał A. Tobis (1968).

V. DYSCYPLINY EKONOMICZNE

Od roku 1919 do 1951 Wydział posiadał strukturę dwusekcyjną, składał się bowiem z sekcji prawnej i ekonomicznej. Znajdowało to wyraz także w jego ówczesnej nazwie. Wobec tego, że dorobek sekcji ekonomicznej omówiony został w artykule Z. Zakrzewskiego⁷, pozostaje do omówienia dorobek tych dyscyplin ekonomicznych, które zostały utrzymane w ramach Wydziału po 1951 r.

1. Historia gospodarcza. Zaslugą J. Rutkowskiego było rozwinięcie badań nad dziejami gospodarczymi wsi polskiej w oparciu na inwentarzach wielkiej własności i lustracjach królewskich, przy zastosowaniu metod statystycznych i na szerokim tle porównawczym. W wyniku swych badań, oprócz prac monograficznych, przygotował kilkakrotnie coraz pełniejsze syntezy historii gospodarczej Polski (1923, 1927 — po francusku, 1947, 1950, 1953). Jego uczeń, J. Deresiewicz, autor pracy o skarbowości Prus Królewskich w XV/XVI w. (1947), nawiązał szeroko sytuację społeczno-gospodarczą chłopów, wydając trzy tomy materiałów źródłowych do dziejów chłopów wielkopolskich XVIII w. (1956, 1956, 1957) oraz dwie książki omawiające problem handlu chłopami w XVI-XVIII w. (1958, 1959). Badania nad dziejami gospodarczymi wsi polskiej prowadzili także dalsi dwaj uczniowie J. Rutkowskiego, a mianowicie M. Kniat, który zajął się gospodarczym znaczeniem ciężarów ludności chłopskiej w XVIII w. (1929) i przygotował dwutomowe dzieje

⁷ W niniejszym numerze „Ruchu”, s. 19 - 37.

uwłaszczenia chłopów w Wielkim Księstwie Poznańskim (1939, 1949) oraz W. Rusiński, autor pracy o osadach olędrów w dawnym województwie poznańskim (1947). Czwarty uczeń J. Rutkowskiego, C. Łuczak, zajął się historią gospodarczą miast, pisząc pracę o przemyśle spożywczym Poznania w XVIII w. (1953). Handel Poznania w latach 1550 - 1655; stał się przedmiotem badań M. Grycza (1964). Problematykę gospodarczą czasów okupacji hitlerowskiej na ziemiach polskich uprawiali J. Deresiewicz (1950) i W. Rusiński (1950), a J. Zdzitowiecki zajął się rolą niemieckich prowincji wschodnich w gospodarce Rzeszy Niemieckiej przed drugą wojną światową (1947). J. Topolski przygotował (wraz z J. Wiśniewskim) wydawnictwo źródłowe *Lustracje województw podlaskiego z 1570 i 1576 r.* (1959) oraz (wraz z A. Malewskim) *Studia z metodologii historii* (1960), których wywody ilustrowane są przykładami z dziedziny historii gospodarczej. Z wyjątkiem J. Deresiewicza, pozostali uczniowie J. Rutkowskiego⁸ zasilili inne wydziały UAM bądź także inne wyższe uczelnie Poznania, kontynuując tam prace nad historią gospodarczą.

2. **Ekonomia polityczna.** Trzech autorów — W. Jurek, A. Kita i A. Niedźwiedzki — opracowało zagadnienie spółdzielczości produkcyjnej w świetle ustawodawstwa i praktyki (1956). Na okres ścisłego związania się S. Kruszczyńskiego z Wydziałem przypadają jego prace o pojęciu dochodu (1958), o czynnikach mających decydujący wpływ na dynamiczny i statyczny stosunek nakładów do przychodów (1962) oraz o problemie kształtowania się przychodów i kosztów (1962). K. Oryl badał zagadnienie postępu technicznego i jego wpływu na zatrudnienie i to zarówno według ujęć teoretycznych (1964), jak i w praktyce krajów kapitalistycznych (1967). Przedmiotem zainteresowania A. Okuniewskiego były badania nad położeniem ekonomicznym rzemiosła wielkopolskiego w okresie międzywojennym (1964). Źródłami akumulacji w krajach rozwijających się zajmował się M. Gulcz, dając w wyniku przeprowadzonych badań pracę o roli zasobów zewnętrznych w rozwoju gospodarczym tych krajów (1969). Autorami dwutomowego skryptu ekonomii politycznej są W. Jurek i K. Oryl (1958). W. Jurek przygotował ponadto *Wybrane zagadnienia z organizacji i planowania gospodarki narodowej* (1960).

3. **Statystyka.** Działalność badawcza S. Waszaka rozwijała się w dwóch kierunkach — nad demografią historyczną i współczesną. W pierwszej z tych dziedzin badań opracowane zostały na podstawie materiałów archiwalnych takie zagadnienia, jak dzietność rodziny mieszczańskiej i ruch naturalny ludności Poznania w końcu XVI i w XVII w. (1954) oraz ludność i zabudowa mieszkaniowa Poznania w XVI i XVII w. (1953). W zakresie demografii współczesnej opracowywał S. Waszak zagadnienia

⁸ G. Kolbiecki został zamordowany w czasie okupacji w Forcie VII w Poznaniu.

demograficzne istniejące aktualnie, jak i prognozy dalszego ich rozwoju i to bądź dla jednego większego ośrodka miejskiego — Poznania (1955, 1957, 1960, także dział ludnościowy w Roczniku Statystycznym m. Poznania za lata 1951 - 1959), bądź dla niektórych województw — poznańskiego (1961, 1964, 1965) i opracowane lecz nie wydrukowane dla województw katowickiego i bydgoskiego (1965), bądź też dla całej Polski (1960, 1961 — po francusku, 1963, 1967). Jego dziełem jest też opracowanie tablic wymieralności regionalnych i całej Polski (1961). W językach francuskim i angielskim opublikował też dane statystyczne dotyczące ludności niemieckiej w Polsce (1960). Od 1961 r. S. Waszak bierze udział w pracach zespołu demograficznego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów.

VI. PRACE ZE STYKU DYSYPLIN

Z pogranicza prawa skarbowego i prawa państwowego pochodzi książka J. Zdzitowieckiego o faszystowskim systemie podatkowym (1937). Problematyki zarówno socjologicznej jak i prawnej dotyczące prace Z. Ziemińskiego o sprawach sądowych o alimentację dzieci (1954) i o ich przysposabianiu (1956). Na pograniczu socjologii i kryminologii stoi praca J. Radzickiego o znachorstwie (1960), a aspektami futurologicznymi prawa karnego zajął się T. Cyprian w książce o stosunku postępu technicznego do prawa karnego (1966).

VII. PRACE ZBIOROWE

Przed wojną, pod redakcją A. Peretiatkowicza opracowali poznańscy prawnicy szereg zeszytów *Encyklopedii prawa obowiązującego w Polsce*. Po wojnie przygotowano pod redakcją A. Łopatki kilka prac zbiorowych z dziedziny teorii państwa i prawa oraz nauk politycznych (wzmiankowane wyżej — w odpowiednich rozdziałach). Prace przedstawicieli różnych działów prawa pozytywnego złożyły się na wydany (pod redakcją A. Łopatki) w języku francuskim tom studiów zatytułowany *Études sur le droit polonais actuel* (Paris 1968). Książka ta przygotowana została w wyniku współpracy naszego Wydziału z Wydziałem Prawa i Ekonomii Uniwersytetu w Grenoble i stanowi I tom serii opracowań praw obcych, zainicjowany przez ten uniwersytet. Jako pracę zbiorową potraktować też należy szósty numer „Zeszytów Naukowych UAM — Prawo” z 1958 r., przygotowany pod redakcją M. Zimmermanna i poświęcony w całości problematyce rad narodowych na tle ustawy z 25 I 1958 r. W latach 1963 i 1965 wydał Instytut Zachodni dwutomową *Monografię Niemiec współczesnych* (pod redakcją G. Labudy), której współautorami i współredaktorami (t. I — *Niemiecka Republika Demokratyczna* — red. B. Gruchmann i B. Wiewióra; t. II — *Niemiecka Republika Federalna* — K. M. Pospieszalski i J. Ziółkowski) byli profesorowie naszego Wydziału.

VIII. CZASOPISMA

W 1921 r. założony został przez A. Peretiatkowicza i do 1939 r. redagowany przez niego Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny jako organ Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP, PTPN i Towarzystwa Prawniczego i Ekonomicznego. Obecnie kwartalnik ten jest organem Wydziału Prawa UAM oraz WSE, a funkcję redaktora pełni A. Ohanowicz. Trzydzieści roczników tego pisma mieści w sobie sporą część dorobku naukowego naszych uczonych. Dla dyscyplin prawno-historycznych założył Z. Wojciechowski po wojnie Czasopismo Prawno-Historyczne, które po ukazaniu się trzech tomów (1948, 1949 i 1951) przejęte zostało przez PAN i przekształcone w organ ogólnopolski. W pewnej mierze jego miejsce zajęły utworzone w 1955 r. i redagowane przez Z. Kaczmarczyka Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza. W latach 1956 - 1958 wyszło pod redakcją M. Zimmermanna sześć numerów Zeszytów Naukowych UAM — Prawo, w których obok prac samodzielnych pracowników nauki, publikowano także prace pomocniczych pracowników nauki Wydziału Prawa. Z przeznaczeniem dla praktyki, zwłaszcza dla organizowanej po wojnie na Ziemiach Odzyskanych polskiej administracji, wydawali od 1946-1948 r. St. Kasznica i M. Zimmermann miesięcznik Administracja i Samorząd na Ziemiach Zachodnich. Pismo to wychodziło w dwóch seriach: „A” — zawierającej rozprawy (wyszło 21 zeszytów) i „B” — teksty aktów normodawczych (wyszło 27 zeszytów).

IX. UWAGI KOŃCOWE

Podsumowując, trzeba powiedzieć, że po zorganizowaniu w 1919 r. w Uniwersytecie Poznańskim Wydziału Prawno-Ekonomicznego, zaczęto w okresie międzywojennym uprawiać w jego ramach wszystkie podstawowe dyscypliny prawnicze, dochodząc do świetnych nieraz wyników. Uczni tego Wydziału uprzystępnili polskiej nauce i praktyce pozostały po zaborcy system prawny, a później brali udział w opracowywaniu nowych, polskich kodeksów różnych działów prawa. Założyli też organ Wydziału, wychodzący do dnia dzisiejszego. Wychowali uczniów, którzy wraz ze swymi już uczniami kontynuują rozpoczęte przez nich dzieło. Po drugiej wojnie światowej, pomimo poniesionych strat, nastąpił wszechstronny — organizacyjny, kadrowy, ilościowy i jakościowy rozkwit badań naukowych i wysiłków dydaktyczno-wychowawczych. Powstały nowe specjalności: historia doktryn politycznych, nauki polityczne, prawo międzynarodowe karne, prawo morskie, wodne, rolne, pracy, arbitraż gospodarczy, kryminalistyka. Likwidacji uległo jedynie studium prawa kościelnego i na przeciąg kilku lat — także ekonomii politycznej. Ujemnym skutkiem nadmiernej specjalizacji ma zapobiec tworzenie instytutów,

zapoczątkowane utworzeniem Instytutu Nauk Politycznych, który miał już prekursora w okresie międzywojennym oraz Instytutu Historii Państwa i Prawa. W zakresie problematyki naukowo-badawczej zanotujemy upowszechnienie stosowania w nich metodologii marksistowskiej oraz najnowszych metod i technik badawczych. W zakresie nauk prawnohistorycznych doszło do objęcia badaniami także czasów nowożytnych i najnowszych, i w szczególności początków PRL. Doszło do opracowania syntez, podręczników, bardzo licznych prac monograficznych, wydawnictw źródłowych, skryptów uniwersyteckich. Podejmowano prace zbiorowe i prace z pogranicza różnych nauk. Uruchomiono wydawanie kilku periodyków naukowych. Naukowcy Wydziału Prawa brali żywy udział w pracach legislacyjnych, kodyfikacyjnych i w naczelnych instytucjach państwowych, a także międzynarodowych. Podkreślić też trzeba wysiłek dydaktyczny prowadzący do szerzenia wiedzy i kultury prawniczej poprzez stworzenie obok Studium Stacjonarnego także Studium Zaocznego, Zawodowego Studium Administracyjnego i jego nadbudowy w postaci Studium Administracyjnego.

L'ACQUIS SCIENTIFIQUE DE LA FACULTÉ DE DROIT DE L'UNIVERSITÉ
ADAM MICKIEWICZ PENDANT LES ANNÉES 1919 - 1969

Résumé

L'article présente, en un abrégé synthétique, l'acquis de différentes disciplines exercées dans le cadre de la Faculté de Droit pendant l'entre-deux-guerres, pendant l'occupation hitlérienne et après le retour à l'indépendance. Il traite particulièrement de la problématique soulevée dans les oeuvres monographiques (livres), de l'étendue des synthèses et des éditions de source. Il parle des travaux effectués dans le cadre des disciplines juridiques et historico-juridiques fondamentales, ainsi que dans le cadre des nouvelles spécialisations qui sont nées de ces disciplines après la deuxième guerre mondiale. Outre les problèmes traités individuellement par différents savants, il mentionne également les oeuvres qui sont nées d'un effort commun. Dans l'article sont mentionnés les périodiques scientifiques éditées par la Faculté, la contribution des savants de Poznań aux travaux de législation et de codification entrepris par les autorités d'état, ainsi que la part prise par ces savants dans les organes internationaux tels que la Société des Nations et l'ONU. Il illustre enfin le développement immense et universel des études scientifiques qui est intervenu pendant les 25 dernières années.